

SÖZELTİ

ÇOCUK VE GENÇLİK EDEBİYATI DERGİSİ

İNCELEME ARAŞTIRMA ELEŞTİRİ

İstanbul-2023/9 (Ağustos/Eylül)

KÜNYE

Kurucu ve Yayın Yönetmeni:

Necdet Neydim

Dergi Editörleri:

Enise Eryılmaz, Semanur Ağca, Tuğçe Ören

Web Tasarımı:

Gökalp Koçak

Logo Tasarımı:

Gökçe Akgül

Dergi ve Kapak Tasarımı:

Burak Özkaracahisar

Metin Danışmanları:

Asalet Erten, Alev Bulut, Filiz Şan, Yeşim Tükel

Düzeltili Ekibi:

İrem Tunay, Semanur Öztürk, Şehnaz Helvacılar

Yayın Kurulu:

Asalet Erten, Göksenin Abdal, Fatih İkiz, Hikmet Asutay, Şirin Yener, Mümtaz Kaya,
Erkan Çer

Yazı ve Araştırma Kurulu:

Büşra Yaman, Ensa Filazi, Melisa Ayşegül Çal, Meltem Kılıç, Neslihan Demez, Nurcan
Demir, Rüya Tunçel

Makale, Araştırma ve Çevirisi Yayınlananlar:

Alper Akbay, Betül Özyılmaz, Buğrahan Küskün, Burak Özkaracahisar, Didem Şimşek,
İpek Ortaer Montanari, Necdet Neydim, Nurcan Demir, Nüseybe Hilal Zorlu, Semanur
Ağca, Yasenya Sahilli

Sözelti

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Dergisi

İnceleme Araştırma Eleştirisi

ISSN: 2718-0573

www.sozelti.com

Önsöz.....	I
Bu Sayımızda.....	III

Özgün Yazılar

Edebiyatın Çocuk Kalbinde Baba Olmak - Nurcan Demir.....	2
Nöstlinger ve Baba Figürünün Çöküşü - Necdet Neydim.....	12
Devrilmeyen Put: Baba Evrilmeyen Rol: Oğul - Buğrahan Küskün.....	23
Travmatik Bir Kaybın Ardında Kalanlar: Bir Oğul- Betül Özyılmaz.....	30
Asa Lind'in Kumkurdu Adlı Çocuk Kitabında Baba- Çocuk İlişkisinin İncelenmesi - Yasenya Sahilli.....	38

Makale Çevirileri

Franz Kafka'nın "Babama Mektuplar" Başlıklı Eseri Üzerine- Didem Şimşek.....	49
Cinsiyet Farkları ve Çocuk Kitapları: Cinsiyet Kalıplarının İtalya'daki İtalyanca Okul Kitaplarına Yansımaları - İpek Ortaer.....	57

Kitap Tanıtımı

Öfkeli Adam- Şehnaz Helvacılar.....	75
-------------------------------------	----

Film Listesi

Baba ve Çocuk Konulu Filmler - Nüseybe Hilal Zorlu.....	79
---	----

Çeviri ve Telif Öyküleri

Anne ve Babayla İlgili Mesele - Burak Özkaracahisar.....	88
Bana Her Zaman Vakit Ayıran Babam - Semanur Ağca.....	90
Efe Hiçbir Şey Yapmıyor - Alper Akbay.....	92

Özgeçmişler

Cinsiyet Farkları ve Çocuk Kitapları: Cinsiyet Kalıplarının İtalya'daki İtalyanca Okul Kitaplarına Yansımaları

Gabriella Seveso¹

Özet

İtalya'da, yetmişli yıllardan itibaren, çocuk edebiyatındaki toplumsal cinsiyet kalıplarının önemi üzerine düşünölmeye başlanmıştır. Yine aynı dönemde kız ve erkek çocuklara yönelik kurmaca metinlerin oluşturulmasında sıra dışı bir değişiklik yaşanmış ve birçok yayıncı geleneksel, toplumsal cinsiyet kalıplarının dışına çıkan hikâyeler ve karakterler sunmaya başlamıştır. Bu ürünlerin büyük bir kısmını okul kitapları oluşturur. Bazı araştırmalar, okullardaki okuma metinlerinde yer alan örüntü ve davranışların önemine işaret etmiştir. Bunun yanı sıra, Avrupa düzeyinde, yayıncıları cinsiyet farklılığı sorununa duyarlı olmaya davet eden bir düzenleme hazırlanmıştır (POLITE Projesi). Buna rağmen üretilen eserler geleneksel kalıpları içermeye devam etmektedir. Okumakta olduğunuz makale, son yıllarda İtalya'da gerçekleşen tartışmaları yeniden ele almakta ve Lombardiya'da, ilkokullara yönelik hazırlanan ders kitaplarına ilişkin mikro araştırmanın sonuçlarını size sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı. Cinsiyet kalıpları. Okul kitapları.

Çocuk Edebiyatı ve Cinsiyet Farklılıkları: Son yıllarda İtalya'da gelişen tartışmanın tarihsel olarak yeniden oluşturulması İtalya'da, çocuklara ve gençlere yönelik üretilen yayınlar son yıllarda önemli bir gelişme göstermiştir; köklü yayınevleri, gerçekten de bu kitleye yönelik çok sayıda

¹ Pedagoji ve Eğitim Kurumları Profesörü - Milano-Bicocca Üniversitesi – Formasyona Yönelik Beşeri Bilimler Bölümü. E-mail: gabriella.seveso@unimib.it.

kitap serisini piyasaya sürerken sadece hedef kitleye yönelik yeni yayınevleri de yayıncılık sahnesine çıkmıştır. Böylesi istikrarlı bir büyüme karşındaysa belirtilen yöntemin önemine yönelik yansıma o kadar da tutarlı bir artış göstermemiştir. Bazı yazarlar, belki de türün karmaşıklığından dolayı çocuk edebiyatına gösterilen eleştirel dikkat eksikliğine dikkat çekerek türün nasıl “görünmez” kaldığını hatırlatırlar (BESEGHI, GRILLINI, 2011). Çocuk edebiyatı, ikincil öneme sahip bir tür olarak algılanmakta ve böylece bu türün kız ve erkek çocukların yaşamını önemli derecede etkileyebileceğinin farkında varılmayan ciddi bir bilinçsizliğe yol açmaktadır.

Okuduğunuz makalede, çocuk ve gençlik kitaplarındaki cinsiyet farklılıklarıyla ilgili ileti ve kalıpların yarattığı soruna odaklanacağız. Bu bağlamda, İtalya’da bahsi geçen özel alanla ilgili olarak pedagojik fikirlerdeki evrimi gözler önüne sermek uygun olacaktır; belirtilen fikirler, son yıllarda bazı yazarlarca da onaylanmıştır; araştırmacılar, gelişim çağındaki bireylerin ulaştığı ve bazen, yeterli farkındalığa sahip olmayan yetişkinlerce sunulan kitapların, çizgi romanların, okul metinlerinin aktardığı cinsiyete yönelik iletilerin önemini vurgulamışlardır.

Gerçekten de kitaplar, çizgi romanlar ve okul metinleri çocukların ve gençlerin sosyalleşmesi ve kültürlenmesi sürecinde son derece önemli birer araçtır. Söz konusu ürünler, olay örgüsü, durum evreni ve karakterler üzerinden, gelişim çağındaki bireylere, gündelik hayata paralel, küçük okuyucuları büyüleyen ve baştan çıkarıcı hayali ve sembolik bir dünya sunarak onlara cinsiyetle ilgili onları derinden etkileyecek mesajlar verirler. Çocuk ve gençlik edebiyatında yer alan modeller ve anlamlar her bir çocuğun özdeşim sürecinde ve kimliğinin inşası sırasında gerçekten de oldukça belirleyici etmenlerdir.

Konu hakkında öncü çalışmalar yapan Elena Gianini Belotti, 1978 yılında görüşlerini şöyle aktarmıştır:

Çocuk hikâyelerini olduklarından daha zararsız görüyoruz. Oysa, bu anlamda, yaşadığımız toplumun kültürel değerlerini aktarmaktalar; bunlar, kişinin nasıl yaşadığı ya da yaşaması gerektiği veya yaşadığı şeylerin hangisinin iyi ya da kötü, güzel ya da çirkin olduğu, neyin istenmesi neyin istenmemesi gerektiği hakkındaki kesin göstergelerden oluşur (GIANINI BELOTTI, 1978, s. 8)².

Tam da bahsi geçen yılda söz konusu yazarın, ABD ve Büyük Britanya'daki çocuk ve gençlik edebiyatındaki toplumsal cinsiyet kalıpları üzerine yaptığı araştırmaları bir araya getirdiği bir kitabı yayımlanmıştır³. Yapılan araştırmalar, farklı yaş gruplarına yönelik metinler üzerinde ve farklı ülkelerde gerçekleştirilmiştir; ancak şaşırtıcı derecede homojen sonuçlar elde edilmiştir; öyle ki yok sayılan ya da ikinci sınıf görülen kadın karakterlere kıyasla erkek kahramanlar açık ara baskındır. İlgili araştırma kapsamında incelenen metinlerdeki erkek karakterler maceracı, hareketli vb. şekilde tasvir edilirken, aynı metinlerdeki kadın karakterler ise daha edilgen, hareketsiz ve kısıtlanmış olarak betimlenmiştir.. Temsil edilen yetişkin karakterler de cinsiyet temelinde oldukça kalıplaşmış karakterlerdir. Yetişkinlerin ve çocukların kişilik özellikleri geleneksel cinsiyet kalıplarının getirdiği yargılara fazlasıyla bağlıdır (kızlar ve kadınlar tatlı, eğitilmiş, korkak ve kibardır; oğlanlar ve erkekler ise cesur, zeki, kararlı ve rekabetçidir vb.). Önceden de belirttiğimiz üzere bu araştırma, 1978 yılında, cinsiyet ayrımcılığı yapmayan metinler önermek için Mc Graw-Hill yayınevinde hazırlanan bir belgenin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur.

İlerleyen yıllarda konuyu İtalya bağlamında ele alan başka araştırmalar da gerçekleştirilmiş, çocuk ve gençlere yönelik kurmaca kitaplardaki toplumsal cinsiyet kalıplarının dikkate alındığı incelemeler yapılmış ve bu kalıpların hangi şekillerde aktarıldığının altı çizilmiştir;

² Çocuk edebiyatının Batı kültür tarihinde oynadığı ağır koşullandırma rolünün altını çizen satırlar şimdiye kadar pek çok kez vurgulanmıştır.

³ Kitabın içerdiği çalışmalar şu şekildedir: Weitzman, Lenore J.; Eifler, Deborah; Hokada, Elisabeth; Ross, Catherine. **Okul öncesi çocuklar için sunulan resimli kitaplardaki cinsiyetçi roller üzerine terbiye**. Czaplinski, Suzanne. **Resimli kitaplardaki insiyetçilik**. Lobban Gleys. **Okuma kitaplarındaki cinsel roller**.

örneğin, çoğu kez, maceradaki kahraman erkektir ve kadınlara ya arka plan rolü ya da “yardımcı” rolü düşmektedir. Erkek ve kadınların dâhil olduğu etkinlikler ve içinde buldukları durumlar cinsiyete göre çeşitlenmektedir. Jestler, nesnelere, mekanlar da cinsiyetle yakından ilgilidir. Dolayısıyla çocuk ve gençlik edebiyatının farklılıklarla ilgili mesajlar (bazen örtülü de olsa çocuğa nüfuz eden ve muhtemelen bu nedenle etkili olan mesajlar) sunmakta önemli bir araç olduğu ortaya çıkmıştır.

İtalya’da bu konular hakkında fikir yürütülmesine ön ayak olan araştırmacı Emi Beseghi, birkaç yıl öncesine kadar, özellikle macera romanları başta olmak üzere çocuk edebiyatındaki belli başlı kahramanların erkek olduğunu, kadın figürlerin ise ikincil bir rol oynadığını vurgulamıştır:

Bu durum –der Beseghi– kız çocuklarının, sembolik açıdan oldukça zengin olan maceradan dışlanması anlamına geliyor. Yolculuk, öncülük, keşfetme özgürlüğü, deneyimleme, kendi başına tanımak ve öğrenmek gibi pek çok değerli temayı da içinde barındıran bu tür, bir başka deyişle macera, kızlar için yasak alan olarak düzenlenmiştir (BESEGGHI, 1992, s. 136).

Böylece, kızlar için ayrılan alan eylemleri kısıtlı, kendi içinde bilgi ve keşif bakımından sınırlı bir alan bırakmaktadır. Birçok yazar, bu anlamda, geleneksel edebiyatta kızlara ayrılan kaçamak özellikleri ve sınırlı alanları yineleyip durmakta, rol dağılımının getirdiği belirli iletilere atıfta bulunmaktadır; aslında böyle yaparak bir ayrıma neden olmaktadır:

Erkek etki alanı kültürle daha çok bağlantılı, öğrenmeye ve halka daha açık, itibara ve güce daha çok odaklanırken kadınların etki alanı ise daha çok doğayla, içgüdülerle sınırlı kalıyor; kendi içine kapalı, bağımlılığa tabi bir çizgi izliyor (ULIVIERI, 1995, s. 89).

Bu konuda benzer düşüncelere sahip başka isimler de vardır: Roberto Faeti (1998) geleneksel anlatıda kız çocuklarının kaderinin genellikle şiddet kurbanı olan son derece kalıplaşmış küçük kızlar ya da kendilerini her türlü yaratıcılıktan mahrum bırakan sefil tuzaklar arasında kapana sıkışmış etkisiz karakterler olduğunu vurgular.

Böyle bir ortamda, edebiyatta, sayısı oldukça az olmakla birlikte alternatif ya da “saldırgan” rol ve kişiliğe bürünen kız çocuklar ve ergen kızlar da vardır. Ulivieri (1995) bizlere, daha on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında (1868- 1869) geleneksel kadın figürlerinin (Meg, Amy) yanı sıra daha az geleneksel ve daha karmaşık, bazı yönlerden de alternatif sunan karakterleriyle (Jo) meşhur Küçük Kadınlar’ına hayat veren Louisa Alcott’u örnek gösterir⁴.

Çocuklar için yazılan kurmacalardaki klişelerle karşılaştırıldığında gerçek ve tam olarak asi başka yabancı karakterler de bulunmaktadır: 1945 yılında İsveçli yazar Astrid Lindgren’in yarattığı Pippi Uzunçorap, bağımsız, girişken, alaycı bir kız çocuğudur ve geleneksel itaatkâr, zarif ve durgun kız çocuğu imgesinden oldukça farklıdır. 1958 yılında Pippi’yi İtalyancaya çevirip yayınlanan Donatella Ziliotto da neredeyse bu yıkıcı karakterin bilincindeydi ve gerçekleştirdikleri yayın sürecini bütün açıklığıyla hâlâ hatırlamaktadır:

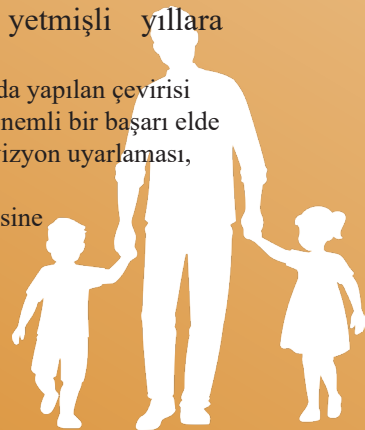
Pippi aracılığıyla İtalyan kızlar da güçlü ve bağımsız olabileceklerini hayal edebileceklerinin ve büyüdüklerinde, üzerlerinde baskı oluşturabilecek her şeyi ya da var oluşlarına, hareketlerine ve düşüncelerine engel teşkil edebilecekleri kendilerinden uzaklaştırmayı arzulayabileceklerinin farkına vardılar (ZILIOTTO, 2008, s. 176).

İtalyan kamuoyunun bir kısmı şaşkınlık ve merak, diğer kısmı ise kuşku ve protesto halindeydi; bununla birlikte kuşkusuz, geleneksel karakterlerden daha az güven veren, böylesine alaycı ve bir o kadar da bağımsız bir kahramanın bir kırılma modeli olarak algılanmasına tanıklık ediyorlardı⁵.

Bu nedenle, yetmişli yıllara kadar kadın kahramanlar, bahsettiğimiz figürler dışında geleneksel kalıplara bağlı kaldı; yetmişli yıllara

4 Alcott’un bahsi geçen romanın İtalya’da, yirminci yüzyılda başında yapılan çevirisi kısmi bir çeviriydi, metnin tamamı çevrilmemişti; ancak sonrasında önemli bir başarı elde etti ve hayal gücü üzerinde ölçülmesi zor bir etki bıraktı, sayısız televizyon uyarlaması, tiyatro dramaları ve animasyonları yapıldı.

5 Pippi Uzunçorap’ın maceraları ancak 1970’lerde bir televizyon dizisine dönüştürülmüştür.

gelindiğindeyse İtalya’da, biraz akademisyenlerin fikirlerinin etkisi, biraz da söz konusu dönemde kamusal alanda aktif olan feminist hareketler sayesinde çocuk edebiyatında kalıplardan kurtulmaya çalışan ve yeni karakterler ile yeni konular ortaya koyan bir üretime geçildi.

Örnek vermek açısından, La Storia Yayınevi “Kızlar tarafından,” diye adlandırılan ve cinsiyet farklarının arkasındaki soruna odaklanan hikâyeler öneren başarılı bir kitap serisine hayat verdi: Bu seride bulunan hikâyeler, cinsiyet farklılığı konusunu incelikle ve mizahla ele alıp geleneksel kalıpları yıkmış ya da geleneksel edebiyatın reddettiği yaratıcı, yaşama bağlı ve güçlü kadın figürleri sunmuştur.

Bununla birlikte, çocuk ve ergenlere yönelik bütün üretim ağlarının bu yenilikçi, daha karmaşık, çoklu ve klişelerin dışında kalan hareketi yetmişlerde yaşamadığını söylemeliyiz: Örneğin çizgi roman dünyası bu anlamda kendini oldukça yavaş bir şekilde yenilemektedir ve kadın karakterlerin hâlâ fazlasıyla geleneksel kaldığı hikâyeler yayımlamaya devam etmektedir. Gerçekten de çoğu durumda, İtalya’daki üretim, fazlasıyla geleneksel konulardan ve karakterlerden oluşan ABD temelli çevirilere ve uyarlamalara bağlıdır. Walt Disney çizgi filmlerindeki, okuyuculara oldukça kalıplaşmış ve şematik kadın modelleri sunan, sevecen, havai ve edilgen hareketler ve tutumlar sergileyen kadın karakterleri düşünmek (Mini Fare, Daisy) bile bunu anlamaya yetmektedir.

Kız çocuklarına ve genç kızlara önerilen kadın modeli çıtı pıtı, baştan çıkarıcı, görünüşte kırılğan ve gönül eğlendirebilir, kendi hedeflerini gerçekleştirmek ya da kişisel yeteneklerini geliştirmekle uğraşmaktansa, ya ekonomik olarak yeterli bir eş ya da sorunları ve olumsuz durumları çözebilen bir erkek arkadaşıla “eşleme” sağlamak için çekiciliğini kullanması gereken bir karakterdir (SEVESO, 2000, s. 32).

Belirli Bir Ürün Türü Olan Okul Kitapları Hakkında Fikirler

İtalya’da okul metinlerinin üretimi, son yıllarda dikkate değer bir gelişme gösteren ayrı bir yayıncılık sektörü oluşturmuştur; bunun nedeni

birçok yayınevinin kendini bu işe adanması ya da bakanlıkların belirttikleri, okullarda yaşananlar ve eğitim sistemindeki uygulamalarda yapılan değişikliklerin daha geniş ve çeşitli bir üretim gerektirmesindedir.

Pek çok yazarın da işaret ettiği gibi bu tür ürünler, gerek “tarafsız” görünen (veya öğretmenlerce böyle kabul edilen) içerikteki olay örgüsü ve karakterler, gerek söz sanatlarının isabetliliği açısından cinsiyet modellerinin aktarımı için oldukça önemli araçlardır.

Belirtilen özel alanla ilgili olarak daha 1973’de Tilde Giani Gallino, İtalya’daki ilkokullarda kabul edilen bir düzine metnin analizini yaptığı ilgi çekici bir makale yayınlamıştır. Yapılan analiz, ilgili metinlerdeki kahramanların büyük çoğunluğunu erkek karakterlerin oluşturduğunu bir kez daha göstermiştir. Ardından, metinlerde daha az rastladığımız, ikincil ve edilgen rollerle sınırlandırılan kadın karakterleri belirtmiştir. Yazar, söz konusu makalesinde son olarak etkinliklerin, kişiliklerin ve eylemlerin geçtiği mekânların da cinsiyete göre çeşitlilik gösterdiğini vurgulamıştır (erkekler ile macera, hareket, açık ve sınırsız alanlar arasında bir ilişki varken kadınlarla edilgenlik, sınırlı alanlar, ev içi ya da gündelik faaliyetler arasında bir bağ kurulmaktadır).

Bu düşünceler, o yıllardan başlayarak, eğitim yayıncılığındaki fazlasıyla yoğun kalıpların varlığını ortaya çıkarmaya yönelik pek çok araştırmaya ön ayak olmuştur. Bu incelemeler arasında, 1985 yılında Rossana Pace’nin düzenlemesini yaptığı, içeriğinin yanı sıra Kadın ve Erkek Arasında Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Ulusal Komisyonu’nun girişimleri sayesinde gün yüzüne çıkmasından ötürü de oldukça dikkat çeken **İlkokul Metinlerinde Erkek ve Kadın İmgeleri** başlıklı cildin yayımlanması epey önemli bir noktadır. Bir başka deyişle bu metin, böylesine önemli eğitsel konulara siyasi ve kurumsal dünyanın da ilgi gösterdiğinin bir işaretidir.

Birkaç yıl sonra pedagog Simonetta Ulivieri İtalya’nın Birleşmesi’nin ardından yayımlanan okul kitaplarındaki kadın figürlerin nasıl olduğuna, son derece katı ve geleneksel bir şekilde klişelere yer verdiklerine dikkat çekmiştir

(1990). Yazar bunun, savaş sonrası dönemde de yinelenildiğini belirtir, “Ders kitaplarında karşımıza en çok ‘melek kadın’ olarak tanımlayabileceğimiz kadın figürü çıkar; bir başka deyişle hastalara göz kulak olan fedakârlık ve inanç görevinin yerine getirilmesi için kutsal çağrıda bulunan dindar bir kadın, Peri ve Meryem’in yanı sıra yer ile gök arasında aracılık eden bir melektir” (ULIVIERI, 1995, s. 99-100). Bu gerçek dışı figürün yanı sıra gerçek kadınlarla da karşılaşmak mümkündü ancak bu kadınlar ya kendini annelik rolüne adanmış ev hanımlarıydı ya da ikincil konumda ve yetersiz rollerdeydiler. Ulivieri’ye göre ancak yetmişli yıllara gelindiğinde okul kitaplarındaki erkek ve kadın figürlerinin temsilinde çekinilerek ve yavaş yavaş da olsa ilk değişimler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yapılan araştırmalardan ve buna ek olarak cinsiyet ayrımcılığı konusundaki uluslararası taleplerden (her şeyden önce 1985 Pekin Platformu’ndan) yola çıkarak Avrupa’da POLITE (Fırsat Eşitliği ve Okul Kitapları) Projesi’nin ayrıntılarının geliştirilmesine başlandı; aşağıdaki paragraftan da anlaşılabilir üzere bu proje okullarda okutulan kitaplardaki cinsiyet ayrımcılığı sorununu etkili önlemlerle çözmeyi hedefliyordu:

POLITE kültür, eğitim ve yayıncılık alanlarında düşündürmeye ve bunun sonucu olarak ders kitaplarındaki kültür, tarih, siyaset ve bilim alanlarındaki erkek ve kadın önemli insanların cinsiyet ayrımı yapılmaksızın ders kitaplarında yer almasına özendirmek amacıyla doğan okul yayıncılığı için oluşturulan bir Avrupa özdenetim projesidir (<http://www.aie.it/polite>).

POLITE Projesi somut olarak bazı temel özelliklere sahip okul metinleri yayınlamayı öneriyordu; bu özellikler şunlardır: Cinsiyetçilik ve cinsel kalıplardan kaçınılması, farklılıkların dengeli bir şekilde temsil edilmesi, cinsiyet farkı kültürü üzerine bilgilenmeye özendirmek ve üslubu yeniden gözden geçirmek. Çizim seçimlerini de güncellemek ve yeni duruma göre uyarlamak gerekiyordu. Buna ek olarak 1999 yılında, İtalya Yayıncılar Birliği, ders kitaplarında her iki cinsiyete de değer verecek bir bakış açısı önerme gayesiyle dikkat çekici **Özdenetim Kuralları**’nı tasarladı.

Okul Kitapları, Kadın Öğretmenler, Cinsiyetçi Üslup Hakkında Fikirler

Bu sırada, seksenlerde ve doksanlarda, okul metinlerindeki cinsiyetçi kalıpların varlığını kınamanın yanı sıra kadınların okuldaki rolü, eğitim ve okul bağlamında ve hatta daha genel olarak günlük yaşamda kullanılan dil üzerine her zamankinden daha dikkatli ve ayrıntılı bir şekilde düşünölmeye başlanmıştı.

Elena Gianini Belotti'nin, geleneksel erkek ve kadın kalıplarının fazlasıyla kasvetli ve bilinçsiz bir şekilde nasıl da süre geldiğini ortaya koymak için anaokulu öğretmenleri ve çocuklar arasındaki etkileşimleri analiz ettiği **Kızlar Tarafından** (1973) başlıklı önlü metninin yayımlanmasıyla birlikte kadınların okuldaki rolü üzerine düşünölmeye çoktan başlanmıştı. Yayımlandığı dönemde neredeyse kafa karıştırıcı görünen bu derin incelemeye, artık durdurulması mümkün olmayan, öğretimin kadınlaştırılması olgusunu inceleyen ve giderek genişleyen bir edebiyat eşlik ediyordu. Araştırmalar, kadınların eğitimdeki varlığının şimdiye kadar ya eğitim rolünün toplumsal olarak pek dikkate alınmadığını ya da bakıcılık işinin doğası gereği kadınlara ait olduğunu belirten köklü klişelerin varlığına kesinkes işaret etmekteydi (CHISTOLINI, 1983). Yakın zamanda, tıpkı dişileştirmede olduğu gibi, öğretmenler tam olarak geleneksel mesajlar ilettiklerinden kadınların özgürleşmesi ve çürütme politikasını etkisiz hale getirmek gibi paradoksal bir etkiye sahip olduğu yinelendi:

Kitlesel eğitim sayesinde kadınlar, İtalyan toplumunun en eğitimli ve potansiyel olarak en gelişmiş (devrimciliklerinden bahsetmiyorum bile) parçası olmalarına rağmen –diye yazar Conciliis– onları şekillendiren okullardaki sözcük dağarcığı, astlık ve aşağılık anlamlarında bilinçsizlik derecesinde kadınsıdır (DE CONCILIIS, 2012, s. 47).

Bu araştırmalarla eş zamanlı olarak doksanlı yıllardan başlayarak, dildeki cinsiyetçilik teması üzerine birtakım uyarıcı çalışmalar yapıldı: Bu konuyla bağlantılı olarak Alma Sabatini yayımladığı, **İtalyan Dili İçin Cinsiyetçi Olmayan Kullanım Önerileri** (1986) ve **İtalyan Dilinde**

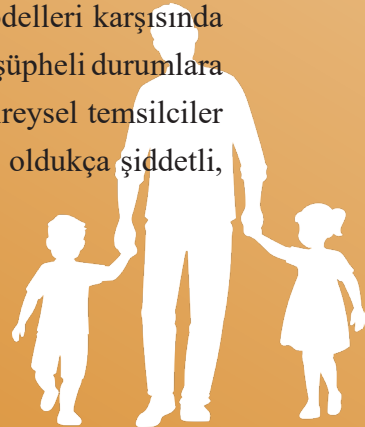
Cinsiyetçilik (1986) kitaplarında kitle iletişim araçlarında ve eğitim yayıncılığında kullanılan dil üzerine yaptığı araştırmaların sonuçlarını gösteriyor, dilde mevcut sayısız ve yaygın ayrımcı kullanım ile yöntemleri ve fazlasıyla yaygın cinsiyet kalıplarını vurguluyordu.

2000'den Sonra: En Güncel Araştırmalar

Bu yüzyılın başından itibaren, halen sınırlı bir alanda olsa da çocuk yayıncılığı hakkında yapılan araştırmalarda ilginç ve ilham verici bir gelişme yaşandı; böylece dil ve dilin, eğitim kurumları ile okullarda kadınların rolü üzerindeki etkilerine de yer verildi. Bununla birlikte, tüm sosyolojik ve pedagojik çalışmalarda olduğu gibi, genişleyen araştırmalardaki gerçekliğin gitgide daha da karmaşık, değişken ve tanımlanması güç bir hale geldiğini belirtmeliyiz.

Çocuk ve ergen edebiyatına bakıldığında yayınevlerinin üretimlerinin cinsiyet farklılığı konusunu ilginç ve ilgi çekici bir şekilde ele alan metinler ortaya çıkarttıkları görülmektedir; bunlar, geleneksel metinlerin yanı sıra küçükler ve hatta bebeklere bile alışılmadık hikâyeler ve karakterler sunan kitaplardır (Örneğin bu durum, Coccole Book ve Giunti Kids'in yayımladıkları bazı kitaplarda ve Settenove'nin tüm ürünlerinde görülebilir). Bazı yayınevleri basmakalıp olmayan ya da özgün hikâyeler sunan kitap serileri yaratmıştır; bu noktada, sadece adını alıntılatacağımız, Emme Edizioni'den çıkan "Muhteşem Prensesler" serisini örnek gösterebiliriz; bahsi geçen serideki kadın kahramanlar cesur, kararlı, hatta biraz tuhaf, yaratıcı ve karmaşıktır. Geleneklerin dışındaki hikâyelere, karakterlere ve sembolik temsillere yönelik gerçekleştirilen bu üretim kısırtısı, yapılan son araştırmalar ve çalışmalarda da vurgulanmaktadır (LAZZARATO, ZILLOTTO, 1987).

Çocuk ve gençlik kurmacalarındaki bu uyanış modelleri karşısında toplumda ve siyasi müdahale bağlamında çelişkili ve hatta şüpheli durumlara tanık olduk; son günlerde bazı siyasi güçler ya da bazı bireysel temsilciler fazlasıyla tuhaf kaçan görüşler takınmaktalar. Bu durum, oldukça şiddetli,

ancak çocuk edebiyatı konusunda son derece yanıltıcı tartışmalara yol açtı. Ne yazık ki bu tartışmalar, genel olarak kimlikler ve farklılıklar temasıyla ilgili bazı klasik metinleri tehlikeli olarak niteleme noktasına vardığından özellikle popüler düzeyde önemli ölçüde kafa karışlığına neden olmaktadır (Bakınız; Leo Lionni'nin *Piccolo Blu, Piccolo Giallo*'su ya da yine aynı yazarın *Pezzettino*'su⁶).

Yayıncılıktaki bu işaretlerin bazı alanlardaki tutarsızlığı devam etmektedir. Çizgi romanlara baktığımızda fazlasıyla geleneksel ürünlerin yayımlandığını görmekteyiz: Walt Disney ürünlerinde halen oldukça açık bir şekilde geleneksel kalıplara bağlı karakterler bulunmaktadır ve kız ile erkek çocuklarına farklı farklı hitap edecek çeşitli dergiler sunulmaktadır (belirtilen dergiler daha kapaklarından başlayarak oldukça geleneksel ve kalıplara uygun şekilde tasarlanırlar; pembe rengin yaygınlığı, estetiğe odaklı yazılar vb.). Bu bağlamda, Walt Disney'in klasik kahramanlarından hikâyeler sunan ve kadın kahramanları ya göz yaşartıcı ya şirin ya da tutarsız maceralara dalan karakterler olarak tasvir eden aylık *Storie con il fiocco*'ya bakılabilir. Dergilerde yer alan ve küçük kız okuyuculara, kalıplaşmış içerik ve yöntemlerle yemek tarifleri, ufak tefek psikolojik ipuçları, moda ve güzellik tüyoları sunan köşe yazıları bu durumun en çarpıcı yönünü oluşturmaktadır (sayfalar küçük kalplerle, oldukça şirin çizimlerle doludur).

Kız çocuklarına ve genç kızlara yönelik üretimdeki pek çok örnekte görüldüğü üzere geleneksel kalıplara daha az çağrışım yapan kapaklara sahip ürünlerin alışılmışın dışında hikâyeler ve “norm”un dışında kadın karakterler sunduğu görülmektedir. İster Bonelli Yayınevi, ister Marvel olsun, özellikle gençlere yönelik çizgi romanlar yayımlayan yayınevleri fiziksel açıdan fazlasıyla kalıplaşmış kadın kahramanlar sunmakla birlikte cesareti, mücadeleciliği, bağımsızlığı ortaya çıkan karakterler yarattılar.

Irene Biemmi'nin 2010 yılında, özellikle okul kitaplarını merkeze alan çalışması oldukça dikkat çekicidir; araştırmacı, çeşitli yayınevlerine

6 Bu hikâyeler hakkında İtalyan gazetelerinde çok sayıda makale yayımlandı. Örneğin bakınız; Maria Novella de Luca'nın makalesi: Dizin'deki Kitaplarda Çocuklara Yönelik Başyapıtlar Da Yer Alıyor. Repubblica Gazetesi, 4 Temmuz 2015.

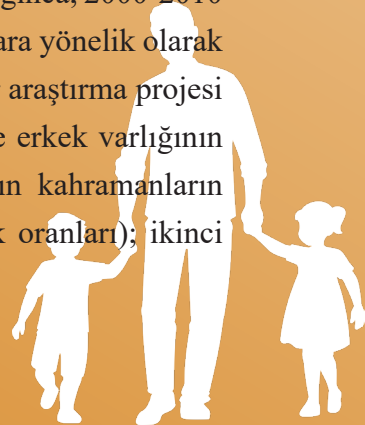

ait, ilkokul dördüncü sınıflara yönelik on adet okuma kitabının incelemesini yapar ve ne yazık ki bu metinlerin, yayıncılarının **POLITE Projesi**'nin altında imzasına bulunmasına rağmen projenin belirlediği ölçütlere uymadıklarına dikkat çeker; metinlerdeki hikâyelerin hem çizimlerinde hem de içerik desteğinde son derece geleneksel kadın ve erkek kalıplarına yer verilmiştir. Bu araştırma, metinleri tüm yönleriyle ele alıp cinsiyetle ilişkilerini göstererek, gerek karakterlerin özellikleri ve içinde buldukları durumlar, gerek yer ve konu aracılığıyla geleneksel mesajların nasıl iletildiğini belirterek titiz bir çalışma sunmaktadır. Araştırmada, günümüz erkek ve kız çocukları için çağdışı sonuçları olabilecek böylesi geleneksel modellerin hâlâ nasıl var olabildiği sorgulanmakta ve bilgi aktarımı konusunda halen kullanıla gelen kalıpları yıkmada öğretmenlerin ne kadar da temel bir role sahip olduğunun altı çizilmektedir.

Bu konular hakkında öğretmenleri bilgilendirici eğitimlerin verilmesi ne yazık ki şu anda pek yaygın değildir, bu durum oldukça hassas bir konudur ve bakanlıklar da konuyu yeterince desteklememektedir; dolayısıyla da öğretmenler, çoğu kez metinlerde aktarılan modellerin ne kadar önem taşıdığı konusunda ya da erkek ve kız çocuklarının gerçekten eşit haklara sahip olmasını destekleyecek, tüm farklılıklara değer verecek şekilde kadın öğretmenler olarak nasıl bir rol oynamaları gerektiği hakkında farkındalık kazanamamışlardır (Bkz. DE CONCILIIIS, 2012).

Kuzey İtalya Bağlamında Gerçekleştirilen Bir Mikro Araştırmanın Sonuçları

Çocuklara ve gençlere yönelik kitaplar ve bu kitaplardaki toplumsal cinsiyet kalıpları üzerine on yılı aşkın zamandır süre gelen tartışmaların ulaştığı ilgi çekici sonuçlardan yola çıkılarak, R. Massa Beşerî Bilimler Bölümü, Pedagoji ve Eğitim Kurumları Tarihçesi Başkanlığınca, 2000-2010 yılları arasında temel yayınevlerince ilkokul üçüncü sınıflara yönelik olarak yayımlanan rastgele kitapları analiz etmeyi amaçlayan bir araştırma projesi geliştirildi. Projenin ilk aşamasında kitaplardaki kadın ve erkek varlığının nicel olarak incelenmesi öngörülmüştür (erkek ve kadın kahramanların yüzdesi ve ayrıca ikincil rollerdekilerin de yüzde olarak oranları); ikinci

aşamadaysa, önerilen rollerin cinsiyetle bağlantısı nitel olarak incelenmiştir. İlk olarak eldeki metinler edebi türlerine göre ayrıştırılmaya çalışılmıştır (gerçekçi metin, fantastik metin, açıklayıcı metin) ve metin türü ile yazarın, kahramanların ve karakterlerin cinsiyeti arasında bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.⁷

Sonuç olarak izlenen metin analizi yöntemi şu şekildedir: yazarın cinsiyeti; kahramanların cinsiyeti; karakterlerin cinsiyeti; kahramanların ve karakterlerin yaşları; iş hayatındaki rolleri ile metnin geçtiği yer ve zaman.

Toplanan veriler her halükarda kayda değerdir. Gerçekçi metinleri çoğunlukla kadın yazar yazmıştır (%54). Kitapların %67'sinde kahramanlar kadındır; buna ek olarak karakterlerin çoğu da yine kadındır (%55): Ancak bu verileri değerlendirirken, metinlerde geçen yer ve zamanı da dikkate almak gerekmektedir; seçilen yerler ya okul ya ev ya da fazlasıyla kadınsı olarak algılanabilecek alanlardır. Belirttiğimiz durumu, kahramanların ve karakterlerin profesyonel rolleri üzerinden doğrulamaya gittiğimizde de aynı sonuçla karşılaşırız: gerçekten de kadınlar için karşımıza öğretmen, eğitimci, müdüre, çocuk bakıcısı gibi roller çıkarken erkek karaktere verilen tek profesyonel rol ise şoförlüktür. Bakım ve eğitim alanındaki tüm meslekler kadınlara atfedilmiştir.

Olayların geçtiği yerlerin analizi, yukarıda belirttiğimiz düşünceyi destekler niteliktedir: Sonuç olarak açık ve kapalı alanlar arasında önemli bir denge olduğu ortaya çıkmakla beraber bu veriler kahramanların cinsiyetleriyle birleştirildiğinde kayda değer bir hal alır. Kadın kahramanların yer aldığı metinlerin sadece %42'sinin açık mekânlarda geçtiği, erkek kahramanların bulunduğu metinlerin ise %69'unun açık mekânlarda geçtiğini görmek mümkündür.

Açıklayıcı metinlere gelince, kadın ve erkek yazarlar arasında önemli bir denge vardır. Kahramanların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır

7 İncelenen kitapların çoğunluğunun duygusal alanlara ya da deneyim alanlarına veya didaktik bağlara yönelik alt kollara ayrıldığını gördük; ancak bazı kitaplar metin türleri açısından zengindi.

(%69); ancak betimleyici metinlere ne kadar az yer verildiği ve yer verildiğinde de bu metinlerin genellikle çevre ve hayvan tasvirleriyle ilgili olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Özel metin türleri yüzünden karakterlere ve onların profesyonel hayattaki rollerine ilişkin verilere ulaşmak mümkün değildir. Öte yandan mekân hakkındaki veriler ilgi çekicidir; çünkü erkekler yine açık alanlarda görülürken, kadınların %40'ı evde resmedilmektedir.

Fantastik metinlerle ilgili ortaya çıkan veriler de sıra dışı ve anlamlıdır. Bu noktada bir ön bilgi olarak söylemeliyiz ki, bu türe has metinlerde, kahramanlar genellikle engellerin üstesinden gelmek için güçlerini kullandıkları ve hızlı tepki vermeleri gereken, çözüm ararken cesaretlerini ve kararlılıklarını kullanmaları gereken zor durumlar karşımıza çıkar. Kitaplarda yer alan fantastik metinlerin ezici bir çoğunluğu erkek yazarlarca kaleme alınmıştır; ilgili metinlerin sadece %23'ü kadın yazarlara aittir.

Kahramanların cinsiyetleri arasında kısmen bir denge vardır (%55 erkek); ancak karakterlerin çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır (%58). Kahramanların mesleki rolleri, açıkça metin türüne göre şekillenir: Erkekler için biçilen roller çiftçi, sihirbaz, çoban, oduncu, cin, uşak iken kadınlar için prenses, peri, tanrıça, büyücü rolleri seçilmiştir. Erkek karakterlerin sadece %32,6'sının, kadın karakterlerin ise sadece %17,5'nin mesleği açıkça ifade edilmektedir. Çoğu durumda kadın karakterler, erkeklerin varlığının doğal sonucu olarak karşımıza çıkarlar (örneğin prensesler, cesur prenslerin ödülüdür). Genel olarak karakterleri düşündüğümüzde (kahramanları ele almaksızın) belirtilen sayılar çok daha düzensiz bir hal alır; bununla birlikte genellikle marjinal rollerde bulunan karakterlere oldukça kısa bir şekilde değinilir.

Seçilen mekânlara gelince, fantastik metinlerde genel olarak diğer metin türlerine göre açık alanda ilerleyen hikâyeler karşımıza çıkar; buna bağlı olarak açık mekânlarda erkek karakterlerin, kadın karakterlere oranla daha çok temsil edildiği gerçeği yinelenmektedir.

Sonuç

İtalya'daki okullarda okutulan metinlerde toplumsal cinsiyet kalıplarının var olup olmadığını görmek için son dönemde üretilen edebi metinlere baktığımızda, İtalya'daki yayıncılık sektörünün elinden çıkan okul kitaplarında bugün bile hâlâ pek çok geleneksel kalıba yer verildiğini görmekteyiz. Üstelik son yıllarda İtalya'da bu konu hakkında hararetli tartışmalar gerçekleştirilmesine ve Avrupa Projesi POLITE'in protokolünü imzalayan pek çok yayınevi olmasına rağmen durum bundan ibarettir. Bu veriler, ilkokul üçüncü sınıf okul kitaplarıyla ilgili olarak Milano-Bicocca Beşeri Bilimler Bölümü'nün yürüttüğü mikro araştırmadan çıkan sonuçlarla büyük ölçüde uyumludur. Çocuklara ve gençlere yönelik kurmaca kitaplardaki türlere daha çok dikkat edilip geçmişe göre daha az kalıplaşmış görseller ve modeller sunulmasına rağmen okullarda böyle bir durumla karşılaşmak şaşırtıcıdır. Okullara yönelik gerçekleştirilen yayıncılıktaki üretimin bu konuya duyarsız kalması sıra dışıdır. Bunlara ek olarak, İtalya'da şu an için üzerine pek fazla çalışma yapılmayan ancak araştırılması gereken bir husus daha bulunmaktadır: Öğretmenlerin, sınıflarda kullandıkları kitaplarda yer alan toplumsal cinsiyet modellerine ilişkin farkındalıklarının, çocuklarla birlikte metinleri incelerken uyguladıkları yöntem ve yaklaşımların ve seçtikleri ölçütlerin sorgulanması. Giderek daha fazla İtalya'nın gerçekliği halini alan, özellikle toplumsal ve ailevi değişimler ışığında bu konular üzerine düşünüp müdahalede bulunmak olmaz görünmektedir.

Kaynakça

BESEGGI, E. Piccole donne crescono. L'editoria per l'infanzia dalle bambine alle adolescenti. In:

BESEGGI, E., TELMON V. (ed), Educazione al femminile: dalla parità alla differenza. Floransa: La

Nuova Italia, 1992. s. 135-151.

Infanzia e racconto. Bologna: Bononia University Press, 2008.

BESEGGI, E. GRILLINI, G. La letteratura invisibile. Infanzia e libri per bambini. Roma: Carocci Editore, 2011.

BIEMMI, I. Educazione sessista: stereotipi di genere nei libri delle elementari. Torino: Rosenberg&Sellier, 2010.

BLEZZA PICHERLE, S. Rileggendo Astrid Lindgren: percorsi critici e itinerari interpretativi. Tirrenia: Edizioni del Cerro, 2008.

BORTOLOTTI, M. Educazione sessuale a scuola. Modelli pedagogici espliciti ed impliciti. In: Nuova Secondaria. Brescia: La Scuola Editrice, 1, 2014. s. 12-37.

CAMERON, D. Feminism and Linguistic Theory. London: MacMillan, 1985.

CHISTOLINI, S. Gli stereotipi sessisti nella scuola: ruolo e responsabilità degli insegnanti. In: Orientamento Pedagogici. Trento: Erikson Editrice, 5, 1983. s. 23-34.

De CONCILIIS, E. La riproduzione (del) femminile. Una riflessione socio-politica sul ruolo delle donne nella scuola italiana degli ultimi decenni. In: Storia delle donne. Floransa: Firenze University Press, Aralık 2012. s. 39-56.

FAETI, A. Dacci questo veleno! Milano: Mondadori, 1998, s. (Emme edizioni, 1980)

GIANI GALLINO, T. Stereotipi sessuali nei libri di testo. In: Scuola e città. Floransa: La Nuova Italia, 4, 1973. s. 144-146.

GIANINI, E. Dalla parte delle bambine. Milano: Feltrinelli, 1973.

GIANINI BELOTTI E. (ed.). Sessismo nei libri per bambini. Milano: Edizioni Dalla parte delle bambine, 1978.

LAZZARATO, F. ZILIOOTTO, D. (ed). Bimbe, donne e bambole. Protagoniste bambine nei libri per l'infanzia. Roma: Artemide Edizioni, 1987.

SABATINI, A. Raccomandazioni per un uso non sessista della lingua italiana. Roma: Presidenza del Consiglio dei Ministri, 1986.

Il sessismo nella lingua italiana. Roma: Presidenza del Consiglio dei Ministri, 1987.

SEVESO, G. Astrid Lindgren e le eroine al di là degli stereotipi di genere. In: De Serio, Barbara. Scrittrici di infanzia. Bari: Progedit, 2015. s. 154-171.

SUNDERLAND, J. Language, gender and children's fiction. London: Continuum, 2012.

ULIVIERI, S. Stereotipi sessisti e libri di testo. In: Nuovo Albero a Elica, Cosenza: Rubettino, 2, 1990.

Educare al femminile. Pisa: ETS Edizioni, 1995.

ZILIOOTTO, D. La rivolta del bambino di plastica. Libri e collane per insegnare ai bambini a difendersi dai genitori. In: BLEZZA PICHERLE, S. Rileggendo Astrid Lindgren. percorsi critici e itinerari interpretativi. Tirrenia: Edizioni del Cerro, 2008, s. 167-181.

İtalyancadan Türkçeye Çeviren: S. İpek Ortaer Montanari

Çeviri Editörü: Fatih İkiz

Kaynak Metin: *Crítica Educativa* (Sorocaba/SP), Cilt: 2, Sayı: 2, 2016, s. 107-122, ISSN: 2447-4223 (Çevrimiçi) <https://boa.unimib.it/retrieve/handle/10281/149711/213217/differenze%20di%20genere%20nei%20libri%20scolastici.pdf>

